

Nr 10.

Av herr **Herlitz m. fl.**, om revision av lagen med vissa bestämmelser om tryckta skrifter vid krig eller krigsfara.

Vid fjolårets lagtima riksdag antogs i huvudsaklig överensstämmelse med Kungl. Maj:ts förslag en lag med vissa bestämmelser om tryckta skrifter vid krig eller krigsfara. Denna lag »träder i kraft» om och när ett av riksdagen samtidigt såsom vilande antaget förslag om vissa ändringar i regeringsformen, riksdagsordningen och tryckfrihetsförordningen blir definitivt antaget.

Enligt nämnda lag, jämförd med den nya 6 § tryckfrihetsförordningen, kan i vissa angivna lägen i särskild ordning beslutas att vad lagen innehåller om förhandsgranskning av tryckta skrifter, om förbud att i riket införa sådana skrifter samt om utgivningsförbud rörande periodiska skrifter skall »äga tillämpning».

Man torde erinra sig, att såväl grundlagsförslaget som lagförslaget vid riksdagsbehandlingen blev föremål för skarp kritik, och att det i själva verket var med stor tvekan som statsmakterna togo det första steget till ett så djupgående ingrepp mot det fria ordet i vårt land. Vi sakna anledning att i detta sammanhang upprepa den kritik, som tog sikte på själva grundlagsändringen; frågan, huruvida den skall definitivt antagas, kommer ju ändå i annat sammanhang under riksdagens prövning. Men om den antages och lagen i följd härav träder i kraft, är det all anledning för riksdagen att överväga, huruvida icke lagen kunde givas ett mindre otillfredsställande innehåll.

Vi vilja därför bringa i erinran den kritik, som vid fjolårets riksdag riktades mot lagen som sådan. Kritiken gick ut på att om en lag i ämnet över huvud skulle stiftas (vilket var ofrånkomligt, därest förslaget till grundlagsändringar accepterades), förutsättningarna och ordningen för de däri avsedda ingripandena (utgivningsförbud, införsel förbud och förhandsgranskning) i allt fall borde bestämmas på annat sätt.

Vad först angår förutsättningarna för ingripandena, sådana de beskrivits i lagens 2 §, har det med allt fog anmärkts, att de icke blivit med tillräcklig bestämdhet angivna. Beskrivningen är i själva verket — med smärre avvikelser — direkt överflyttad från den s. k. transportförbuds förordningen, men får i förevarande lag en mycket vidsträcktare innebörd än i nämnda förordning, där den endast tjänar till angivande av de straffbud i tryckfrihetsförordningen, vilkas åsidosättande kan leda till att en skrift drabbas av transportförbud. Enligt den lag, varom nu är fråga, blir däremot ett ingripande möjligt, alldeles oberoende av om något brott mot tryckfrihetsförordningen ägt rum, så snart någonting förekommit, som enligt Kungl.

Maj:ts (resp. — vad angår förhandsgranskning — vederbörande censurorgans eller — vad angår införsel förbud — chefens för justitiedepartementet) omdöme kränker de i § 2 i allmänna ordalag angivna »allmänna intressena». Redan detta förhållande nödvändiggör givetvis, att beskrivningen av de allmänna intressena sker med större omsorg än som kunde anses påkallat vid transportförbudsförordningens antagande. Vi skola icke här inlåta oss på en närmare analys av den av riksdagen antagna lagtexten, ej heller framlägga något förslag till revision. Vi inskränka oss till att påpeka, att lagtexten på ett iögonenfallande sätt skiljer sig från den som anger förutsättningarna för ingripande mot samhällsfarliga sammanslutningar. Det är naturligtvis ingalunda sagt, att det skall råda överensstämmelse mellan dessa båda slag av ingripanden mot företeelser som anses samhällsfarliga, men det är onekligen påfallande, att lagen om tryckta skrifter bland de förhållanden, som motivera ingripande, upptager ett (skadande av rikets förhållande till främmande makt), som riksdagen på första lagutskottets hemställan uteslöt ur lagen angående upplösning av vissa sammanslutningar. Det är just i denna del, som lagen om tryckta skrifter på goda grunder särskilt utsatts för kritik. Man har med fog påpekat, att därmed kan öppnas en väg till inflytande på hela den svenska pressen som för regeringen kan medföra mycket stora olägenheter och i längden leda till verkligt allvarliga vådor.

Särskilda betänkligheter framkallas därav att lagen i 3 § med avseende på förhandsgranskningens syfte inskränker sig till att uttala, att den får äga rum »till skydd för» de nu berörda, i 2 § angivna »allmänna intressena». Genom denna egendomliga hänvisningsform uppkommer i många hänseenden en betänkelig oklarhet, utöver den som ligger i den tänjbara beskrivningen i 2 §. Anmärkningsvärt är särskilt, att 3 § synes möjliggöra ingripande i åtskilliga fall, där sådant ej är möjligt enligt 2 §. Förhandsgranskningen skall nämligen kunna tillgripas till »skydd» för de i 2 § angivna intressena (rikets säkerhet, ett gott förhållande till främmande makt etc.) oberoende av om dessa intressen på ett eller annat sätt utsatts för fara. I själva verket innebär 3 § föga mindre än en blancofullmakt för Kungl. Maj:t att införa censur. Det är enligt vår tanke nödvändigt, att förhandsgranskningen — med hänsyn därtill att den skall utövas av ett flertal olika myndigheter och måste betyda ett för det tryckta ordet i allmänhet långt mera kännbart ingrepp än utgivningsförbudet — blir föremål för betydligt mera ingående lagbestämmelser. Det är därför nödvändigt att de materiella förutsättningarna för ingripandet bli bättre preciserade.

Till den närmare reglering av förhandsgranskningen, som enligt vår mening är erforderlig, hör emellertid också en noggrann bestämning av »ordningen» för densamma. Lagtexten lägger denna i Kungl. Maj:ts hand, och propositionens motivering giver ingen antydning av hur man tänkt sig den.

Utan tvivel har emellertid denna fråga varit föremål för ingående överbäganden inom departementet, och det kan med skäl påfordras, att utredning och förslag därom snarast möjligt föreläggas riksdagen. Sålunda erfordras bestämmelser om de myndigheter, som skola handhåva granskningen (utan tvivel erfordras lokala organ, men lagen synes också, såsom naturligt är, räkna med en central granskningsmyndighet) och deras inbördes förhållande. Synnerligen viktig är frågan om granskningsmyndigheternas sammansättning; det kunde överbägas, huruvida ej representanter för publiciteten borde tillförsäkras plats däri. Med den centrala granskningsmyndighetens befogenheter sammanhänger också dess förhållande till tryckfrihetskommittén och tryckfrihetsnämnden. Angeläget är vidare att noggrant precisera myndigheternas befogenheter gentemot utgivarna, dessas rättsskydd i fall av obehöriga ingrepp o. s. v. Helt visst kan det bland annat befinnas lämpligt att göra en bestämd skillnad mellan den mera ingående granskning, som anses böra ägnas uteslutande åt tryckalster, i vilka man ej kan räkna på lojalitet, och den som i särskilt kritiska lägen etableras i vidsträcktare omfattning.

Med avseende på importförbudet (5 §) må blott anmärkas det egendomliga däri, att i strid med svensk statsrätts allmänna principer befogenheten att meddela sådant förbud anförtrotts åt justitieministern och ej förbehållits åt Kungl. Maj:t.

Vi våga förutsätta att kravet på en revision av lagen skall väcka anklang även hos andra än dem, som i fjol motsatte sig dess antagande. Man lade märke till att det vid riksdagsbehandlingen icke från deras sida, som förordade lagen, gjordes något försök att gendriva kritiken, medan det på samma gång från detta håll underströks, att även om lagen antogs, möjlighet förelåg att snart få den ändrad. Sålunda framhöll i första kammaren statsrådet och chefen för justitiedepartementet att »även om lagen nu antages finnes det ju möjligheter att redan vid nästa riksdag upptaga frågan om ändring i lagen, fastän den då ännu inte trätt i kraft». Liknande påpekanden gjordes dels av statsministern, dels av konstitutionsutskottets vice ordförande. Under sådana förhållanden bör tanken på ett förnyat överbäggande av den utomordentligt ömtåliga frågan kunna påräkna allmän avslutning.

Såvitt man nu kan döma, torde den erforderliga revisionen kunna medbinnas, innan tillämpning av lagen kommer i fråga. Även om grundlagsändringen antages och lagen sålunda »träder i kraft», lärer det nämligen knappast under nu rådande förhållanden ifrågasättas att statsmakterna skulle fatta beslut om att dess regler skola »träda i tillämpning». Å andra sidan har man givetvis att räkna med möjligheten, att det utrikespolitiska läget snabbt förvärras, och att statsmakterna finna sig föranlåtna att taga även detta steg. Med hänsyn härtill är det angeläget, att den utredning om lagens revision, som vi vilja påyrka, ofördröjligen kommer till stånd.

Under förutsättning att icke det vilande förslaget till ändrad lydelse av § 86 regeringsformen och § 38 riksdagsordningen samt till införande i tryckfrihetsförordningen av en ny paragraf, betecknad såsom § 6, av riksdagen förkastas, få vi alltså, under åberopande av vad ovan anförts och med anhållan att vår motion måtte av vederbörande utskott upptagas till behandling snarast möjligt, hemställa,

att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt utredning och förslag till innevarande riksdag angående revision av lagen med vissa bestämmelser om tryckta skrifter vid krig eller krigsfara.

Stockholm den 17 januari 1941.

Nils Herlitz.

Östen Undén.

S. Linnér.
